

Incidente

Roland BARTHES

Incidente

Traducere din franceză de Iolanda Vasiliu

CARTIER

CARTIER®

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

Chișinău: bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, sectorul Ciocana. Tel.: 34 64 61.

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel.: 34 64 61.

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 24 10 00.

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22.

Colecția *Biblioteca deschisă* este coordonată de Dorin Onofrei

Editor: Gheorghe Erizanu

Lectori: Inga Druță, Em. Galaicu-Păun

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design: Vasile Țugui

Tehnoredactare: Vasile Țugui

Prepress: Editura Cartier

Tipar: Combinatul Poligrafic (nr. 71137)

Roland Barthes

INCIDENTS

© Éditions du Seuil, 1987

Roland Barthes

INCIDENTE

Ediția I, martie 2007

© Cartier, 2007, pentru prezenta versiune românească.

Această ediție a apărut în 2007 la Editura Cartier. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Barthes, Roland

Incidente : Esee / Roland Barthes; cop. : Vitalie Coroban. – Ch.: Cartier, 2007 (Combinatul Poligr.).

– 96 p. – (*Biblioteca deschisă* / coord. col.: Dorin Onofrei).

ISBN 978-9975-949-55-2

1200 ex.

821.133.1-4

B 35

ISBN 978-9975-949-55-2

Nota editorului francez

Ceea ce justifică alăturarea textelor de față este efortul pe care-l face scriitura de a surprinde imediatul. Așadar, nu e vorba aici nici de cercetarea teoretică, nici de interogarea critică („Ce este asta? Ce înseamnă asta?”). Nu că Roland Barthes ar fi crezut vreodată, și acest lucru e cunoscut, că poate exista o inocență metodologică, teoretică sau ideologică. Dar aici, schimbându-și metoda, el propune cititorului să se „identifice” pentru o clipă – ca să folosim cuvintele din Longtemps je me suis couché de bonne heure¹ – cu autorul (însuși); și, mai precis, cu „dorința lui de a scrie”. „Voi fi cel care face ceva, și nu cel care vorbește despre ceva: nu studiez un produs, ci îmi asum un produs final; las la o parte discursul despre discurs; lumea nu mai vine

¹ *Le Bruissement de la langue*, p. 313.

spre mine sub forma unui obiect, ci sub aceea a scriiturii, adică a unei practici; trec la un alt fel de cunoaștere (aceea a Amatorului)...”²

Două scrieri inedite necesită câteva cuvinte de prezentare.

În Incidente, autorul a notat, a adunat lucruri văzute și auzite în Maroc, cu precădere la Tanger și Rabat, apoi în Sud, în 1968 și 1969. Textul era gata de tipar, iar Roland Barthes se gândea să-l publice în Tel Quel. E vorba de un fel de joc al cărui obiect nu e deloc Marocul în sine, ci „romanescul” – o categorie dragă lui Roland Barthes³ – a cărei definiție putea fi pusă la încercare de un anume fel de viață marocană. Așa că nu vom găsi aici nimic (e o neînțelegere pe care trebuie imediat s-o îndepărtăm) care să semene cu o interpretare: cu ceea ce a putut fi reflecția lui Roland Barthes asupra Marocului, a poporului, a culturii și a problemelor sale sociale. Ci transcrierea unor întâlniri – a unor incidente – care ar fi putut fi materie de roman, în absența aproape totală a oricăror caractere sau personalități constituite: frânturi de roman fără suporturi personale; în absența aproape totală a oricărei țesături romanești coerente, care i-ar impune inevitabil un „mesaj”: „romanescul”, prin esența sa, este fragment. Remarca are și valoare de ghid al lecturii, pe care Roland Barthes o voia aici discontinuă, mișcătoare ca plăcerea de

² *Ibid.*, p. 325.

³ De exemplu, *ibid.*, p. 370.

moment. Se vede bine acest lucru când Roland Barthes par Roland Barthes face, de două ori, aluzie la acest text; sub titlul „Proiecte de cărți”: „Incidente (minitexte, scrisori, haikuuri, notații, jocuri de sens, tot ceea ce cade, asemenea unei frunze)”⁴; iar sub titlul „Ce înseamnă asta?”: „Se poate concepe o carte pe dos: ea ar raporta nenumărate *incidente*, interzicându-și să extragă vreun rând de sens; ar fi chiar o carte de *haikuuri*.”⁵ Vom observa că, de fapt, aici genul e specificat în mod constant prin atenția deosebită acordată surprizei, rupturii coerenței, incongruenței. Incidentul e la locul lui: e ceea ce cade pieziș peste coduri.

Soirées de Paris a fost scrisă timp de vreo douăzeci de zile, între 24 august și 17 septembrie 1979, imediat după ce a dat redacției de la Tel Quel textul – Délibération – în care Roland Barthes își punea întrebări în legătură cu incertitudinea sa privind practica de „a ține un Jurnal”. Manuscrisul are titlu, e paginat și are chiar, așa cum vom vedea, câteva indicații pentru o ameliorare finală, ceea ce arată destul de bine faptul că era destinat publicării – într-o bună zi⁶. Nu e chiar un Jurnal, ci – așa cum arată și titlul – numai po-

⁴ Roland Barthes par Roland Barthes, p.153.

⁵ Ibid., p. 154.

⁶ Faptul că e vorba aici de un *exercițiu* sau de un prim *fragment* e dovedit de o notă care urmează textului: „Oprit aici (22 sept. 79) Serile Inutile. 1) Ca să nu pierd timp și ca să termin cât mai repede pregătirea Cursurilor. 2) Pentru a-mi verifica notele – și ca să scriu de acum înainte totul pe fișe”.

vestirea a ceea ce, în viața de zi cu zi a lui Roland Barthes, constituia într-adevăr un fel de fragment separat: seara, pe care o petrece întotdeauna în afara casei, și extinderea ei la weekend. Aceste pagini ar trebui și ele citite din perspectiva textului *Délibération*: „Justificarea unui Jurnal intim (ca operă) n-ar putea fi decât literară, în sensul absolut, chiar dacă nostalgic, al cuvântului”⁷. Iar Roland Barthes avansează aici patru „motive”; poetic: „să oferi un text colorat cu o individualitate a unei scriituri, a unui «stil» (după vorba de altădată), a unui idiolect propriu autorului”; istoric: „să spulberi, de azi pe mâine, urmele unei epoci, cu toate măririle amestecate”; utopic: „să transformi autorul în obiect al dorinței: e posibil să-mi placă să explorez în intimitatea unui scriitor care mă interesează, precum și felul în care se constituie timpul lui cotidian, gusturile, stările, scrupulele sale”; îndrăgostit: să crezi, idolatrizând Fraza, un „atelier... nu de fraze «frumoase», ci de fraze potrivite; să șlefuiеști fără-nctare fraza spre a-i da îndreptățire... purtat de o exaltare... care seamănă mult cu pasiunea”. Oare ar trebui, după toate acestea, să ne prefacem că nu știm ceea ce știm de fapt foarte bine – lipsa de generozitate, în toate sensurile cuvântului, pe care unii o vor arăta în momentul în care își vor însuși aceste lucruri, dacă se ivește vreun prilej, ca pe o îndoială asupra formelor modernității sau ca disperare a

⁷ *Le Bruissement de la langue*, p. 400.

dorinței? Roland Barthes nu făcea parte dintre aceia care dau înapoi în fața riscului unei afirmații, din moment ce scriitura ei i se părea fondată, din moment ce ea i se părea fondată, ca scriitura: de aceea paginile sale sunt exemplare și din punct de vedere etic.

F.W.

Lumina din Sud-Vest

Astăzi, 17 iulie, e o vreme splendidă. Stau pe bancă, mijind ochii în joacă, așa cum fac copiii, văd o margaretă de grădină, cu toate proporțiile răsturnate, cum se turtește pe pajiștea din fața mea, de cealaltă parte a drumului.

Drumul acesta se poartă asemeni unui râu liniștit; străbătut din vreme în vreme de o motoretă sau de un tractor (astea sunt acum adevăratele zgomote de la țară, nu mai puțin poetice până la urmă decât cântecul păsărelelor: fiind rare, ele pun în evidență liniștea naturii și îi imprimă semnul discret al unei activități umane), drumul se duce să irige un cartier îndepărtat al satului. Fiindcă acest sat, deși modest, are cartiere mărginașe. Oare nu e satul francez un spațiu veșnic contradictoriu? Nu prea întins, concentrat, el merge totuși foarte departe; al meu, foarte clasic, nu are decât o piață, o biserică, o brutărie, o farmacie și două băcănii (ar trebui să spun, astăzi, două *self-service-uri*); dar mai are, în chip de capriciu care zădărnicește legile aparente ale geografiei umane, doi coafori și doi medici. Franța, o țară a măsurii? Mai degrabă – și asta la toate nivelurile vieții naționale: țară a proporțiilor complexe.

Tot așa, Sud-Vestul meu este extensibil, asemenea acelor imagini care își schimbă sensul în funcție de nivelul de percep-

ție de la care hotărâsc să le privesc. Astfel, eu cunosc, subiectiv, trei Sud-Vesturi.

Primul, foarte vast (un sfert de Franță), îmi este dezvăluit instinctiv de un sentiment îndărătnic de solidaritate (fiindcă sunt departe de a-l fi vizitat în întregime): orice veste care îmi vine din acest spațiu mă emoționează într-un fel foarte personal. Dacă mă gândesc, mi se pare că unitatea acestui mare Sud-Vest este, pentru mine, limba: nu dialectul (fiindcă nu cunosc nicio langue d'oc), ci accentul, deoarece accentul e fără doar și poate cel care a constituit modelele de intonație care mi-au marcat prima copilărie. Acest accent gascon (în sens larg) se deosebește pentru mine de celălalt accent meridional, cel din Sudul mediteranean; acesta din urmă are în Franța de astăzi ceva triumfător: un întreg folclor cinematografic (Raimu, Fernandel), publicitar (uleiuri, lămâi) și turistic îl susțin; accentul din Sud-Vest (mai greoi poate, mai puțin cântat) nu are semnele modernității; numai interviurile cu rugbiști îl ilustrează. Nici eu nu am accent; din copilărie, mi-a rămas totuși un „meridionalism”: spun „socializm”, și nu „socialism” (cine știe, poate-o fi două socialisme?).

Cel de-al doilea Sud-Vest al meu nu e o regiune; este doar o linie, o traiectorie trăită. Când vin de la Paris cu mașina (am făcut drumul acesta de o mie de ori), trec de Angoulême și mă avertizează un semnal că am trecut pragul casei și că pătrund pe tărâmul copilăriei mele; un tufiș de pini pe margine, un palmier în curtea unei case, o anume înălțime a norilor, care dă pământului mobilitatea unui chip. Atunci începe lumina puternică a Sud-Vestului, nobilă și subtilă totodată; niciodată cenușie, niciodată joasă (nici măcar atunci când nu strălucește

soarele), e o lumină-spațiu, definită nu atât prin culorile cu ajutorul cărora transformă spațiul (ca în celălalt Sud), cât prin calitatea eminentă *locuibilă* pe care o dă pământului. Nu pot spune altfel decât: e o lumină luminoasă. Trebuie să vezi această lumină (aș spune chiar s-o auzi, atât de muzicală este), toamna, anotimpul suveran al acestui ținut; lichidă, strălucitoare, sfâșietoare, fiindcă e ultima lumină frumoasă din an, punând în valoare specificitatea fiecărui lucru (Sud-Vestul este țara microclimatelor), ea apără acest tărâm de orice vulgaritate, de orice spirit gregar, îl face impropriu turismului facil și-i dezvăluie aristocrația profundă (nu e chestiune de clasă, ci de caracter). Făcând atâtea elogii, sigur că am un scrupul: oare vremea din Sud-Vest nu traversează niciodată clipe ingrate? Desigur că da, dar din punctul meu de vedere, nu e vorba de momentele cu ploaie sau furtună (frecvente totuși); nici măcar nu e vorba de momentele în care cerul e cenușiu; mi se pare că, aici, accidente de lumină nu dau naștere vreunui *spleen*; ele nu afectează „sufletul”, ci numai trupul, uneori înclieat de atâtea umiditate, îmbătat de clorofilă sau istovit, extenuat de vântul dinspre Spania, care face ca Pirineii să fie foarte aproape și violeți: sentiment ambiguu, a cărui oboseală are până la urmă ceva delicios, așa cum se întâmplă de fiecare dată când chiar trupul meu (și nu privirea) este tulburat.

Cel de-al treilea Sud-Vest este și mai mic: este orașul în care mi-am petrecut copilăria, apoi vacanțele de adolescent (Bayonne), este satul în care mă întorc în fiecare an, este drumul care le unește pe amândouă și pe care l-am parcurs de atâtea ori, ca să merg la oraș să cumpăr trabucuri sau articole de papetărie, sau spre gară să iau pe vreun prieten. Pot alege între

mai multe drumuri: unul, mai lung, trece printre pământuri, traversând un peisaj corcit cu aspecte de Béarn și de Țara Bascoilor; altul, drum delicios de țară, urmează creasta colinelor care domină fluviul Adour; de cealaltă parte a fluviului, văd o masă neîntreruptă de arbori, întunecați în depărtare: sunt pinii din Landes; un al treilea drum, recent (a fost făcut anul acesta), fuge de-a lungul Adourului, pe malul lui stâng: nu e deloc interesant, poate doar prin rapiditatea lui, și uneori, în plin luminiș, fluviul foarte larg, molcom, înțepat de pânzele albe ale vreunui club nautic. Dar drumul meu preferat și pe care-mi face plăcere să merg adesea este cel de pe malul drept al Adourului; este un drum vechi de halaj⁸, jalonat de ferme și de case frumoase. Mi-e drag, fără-ndoială, pentru apropierea lui de natură, acest dozaj de noblețe și de familiaritate specific Sud-Vestului; s-ar putea spune că, spre deosebire de rivalul său de pe celălalt mal, acesta este încă un *drum* adevărat, nu doar o cale de comunicare funcțională, ci ceva asemeni unei *experiențe* complexe, în care au loc în același timp un spectacol continuu (Adourul este un foarte frumos fluviu, puțin cunoscut) și amintirea unei practici ancestrale, aceea a mersului pe jos, a penetrării lente și ritmate parcă a peisajului, care capătă de îndată alte proporții; ajungem aici la ce am spus la început, la ceea ce este, de fapt, puterea acestui ținut, de a dejuca nemișcarea încremenită a cărților poștale: nu e nevoie să faceți prea multe fotografii: ca să puteți judeca și iubi, trebuie să veniți și să rămâneți, ca să puteți parcurge toate reflexele locurilor, ale anotimpurilor, ale luminilor.

⁸ Remorcarea a unei ambarcațiuni (*nota trad.*).

O să spuneți: dar nu vorbiți decât despre vreme, despre impresii vag estetice, în orice caz pur subiective. Dar oamenii, raporturile dintre ei, industriile, negoțul, problemele? Nu simțiți nimic din toate astea, în ciuda faptului că locuiți aici doar temporar? – Eu pătrund în aceste regiuni ale realității în felul meu, cu corpul meu adică: iar corpul meu este copilăria mea, așa cum a făcut-o istoria. Această istorie mi-a dat o tinerețe provincială, meridională, burgheză. Pentru mine, aceste trei componente sunt unul și-același lucru; burghezia este pentru mine provincia, iar provincia este Bayonne; câmpurile (copilăriei mele) sunt întotdeauna interiorul ținutului Bayonne, rețea de excursii, de vizite și de povestiri. Astfel, la vârsta la care se formează memoria, n-am luat din „marea realitate” decât *senzația* pe care ea mi-o procura: mirosurile, oboseala, sunetele de voci, alergări, lumini, tot ceea ce, făcând parte din real, ține într-o câțiva de inconștient și nu are alt sens decât de a forma mai târziu amintirea timpului pierdut (copilăria mea pariziană a fost complet diferită: plină de greutate materiale, ea a avut, dacă pot spune așa, caracterul abstract atât de sever al sărăciei, iar din Parisul acelor vremuri nu am deloc „impresii”). Dacă vorbesc despre acest Sud-Vest așa cum amintirea lui îl refractă în mine, e fiindcă eu cred în formula lui Joubert: „Nu trebuie să ne exprimăm cum simțim, ci cum ne amintim”.

Aceste lucruri neînsemnate sunt asemenea unor porți prin care se pătrunde în vastul ținut de care se ocupă știința sociologiei și analiza politică. De exemplu, nimic nu are mai multă importanță în amintirea mea decât mirosurile din acel cartier vechi dintre Nive și Adour, care se cheamă micul Bayonne: toate obiectele micilor negustori se amestecau acolo pentru

a compune un parfum inimitabil: sfoara de la sandale (aici nu se cheamă „espadrile”) făcută de bătrânii basci, ciocolata, uleiul spaniol, aerul închis al prăvăliilor obscure și al străzilor strâmte, hârtia învechită a cărților de la biblioteca municipală, toate astea funcționau ca o formulă chimică a unui comerț dispărut (deși acest cartier mai păstrează puțin din farmecul de demult) sau, mai exact, funcționează astăzi ca formula acestei dispariții. Prin miros, percep schimbarea însăși a unui fel de consum: sandalele (cu talpa trist dublată cu cauciuc) nu mai sunt artisanale, ciocolata și uleiul se cumpără în afara orașului, într-un supermarket. S-au dus mirosurile, ca și cum, paradoxal, progresele poluării urbane ar alunga parfumurile menajere, ca și cum „curățenia” ar fi o formă perfidă a poluării.

Altă inducție: am cunoscut, în copilărie, multe familii din burghezia din Bayonne (orașul avea la vremea aceea ceva destul de balzacian); le-am cunoscut obiceiurile, riturile, conversațiile, modul de viață. Această burghezie liberală era plină de prejudecăți, nu de capitaluri; era un fel de decalaj între ideologia acestei clase (sincer reacționară) și statutul său economic (uneori tragic). Acest decalaj nu e niciodată luat în seamă de analiza sociologică sau politică, ce funcționează ca o sită mare prin care scapă „subtilitățile” dialecticii sociale. Or, aceste subtilități – sau aceste paradoxuri ale Istoriei –, chiar dacă nu aș ști să le formulez, le simțeam: „citeam” deja Sud-Vestul, parcurgeam textul care merge de la lumina unui peisaj, de la ziua apăsătoare, istovită sub vântul dinspre Spania, până la un întreg tip de discurs, social și provincial. Căci „a citi” un ținut înseamnă, înainte de toate, a-l percepe în funcție de propriul trup și de propria memorie, de memoria trupului.

Cred că scriitorul este destinat acestui vestibul al științei și al analizei: mai mult conștient decât competent, conștient de chiar interstițiile competenței. De aceea copilăria este calea regală care ne ajută să cunoaștem cel mai bine un ținut. De fapt, nu există alt Ținut decât acela al copilăriei.

1977, *l'Humanité*

Incidente

În Maroc, odinioară...

Într-o gară, un barman a coborât să culeagă o mușcată roșie și a pus-o într-un pahar cu apă, între mașina de cafea și o debara destul de slinoasă în care lasă să lânzezească cești și prosoape murdare.

*

În piața din micul Socco, un băiat furios (având așadar toate trăsăturile nebuniei), cu cămașă albastră fluturată de vânt, figură întruchipând Dezordinea, gesticulează și ocărăște un european (*Go home!*). Dispare. Câteva secunde mai târziu, un cântec anunță apropierea unei înmormântări; cortegiul apare. Printre cei care poartă sicriul (cu schimbul), același băiat, cumișit temporar.

*

Auzit pe Vărul Regelui, cu o piele de o culoare neagră frumoasă, dându-se drept negru american (prefăcându-se că nu știe araba).

*

Vânătoarea părului lung: Rafaelito pretinde că tatăl lui i-a tăiat părul în vreme ce dormea. Alții spun că sticleții tund

oamenii cu forța pe stradă: revoltă și represiune din chiar părul negru al băieților.

*

Două americance bătrâne înșfacă cu forța un bătrân înalt și orb pe care-l ajută să traverseze strada. Dar acest Oedip ar fi preferat banii: bani și iar bani, nu ajutor.

*

Un băiat delicat, aproape plăcut, cu mâinile deja cam abruztizate, face brusc un gest, rapid ca un declic, care-i trădează micimea: scutură scrumul țigării cu dosul unghiei.

*

Abder – vrea un prosop curat pe care, din teama religioasă de murdărie, trebuie să-l pună mai încolo, deoparte, ca să se curețe mai târziu de iubire.

*

Un venerabil Hagi cu o barbă scurtă cenușie foarte îngrijită, la fel ca mâinile, înfășurat artistic într-o djellaba⁹ dintr-o țesătură foarte fină și foarte albă, bea un lapte foarte alb.

Și totuși: o pată, o urmă abia vizibilă de rahat, ca de la un porumbel, pe gluga sa imaculată.

*

O europeană nu tocmai tânără, fardată, murdară, cu un gust maniac pentru ce spânzură sau se destramă, fie că e vorba de păr, de cozi împletite, genți și fuste cu franjuri, traversează

⁹ Rochie lungă cu mâneci lungi și capișon purtată de locuitorii din Africa de Nord (*nota trad.*).

micul Socco. Franjurata este o „vrăjitoare sovietică” (îmi de-clară fără să clipească un băiat).

*

Copilul descoperit pe culoar dormea într-o cutie, de unde-i ieșea capul ca și cum ar fi fost tăiat.

*

Aproape de micul Socco, un cuplu de europeni a instalat o dugheană cu cartofi prăjiți pentru hipioți. Pe o pancartă stă scris: „*Hygien is our speciality*”. Iar femeia se duce să golească scrumiera în stradă – care nu e *british*.

*

O fată e pedepsită în public de mama ei țărăncă. Fata strigă. Mama e calmă, îndărătnică; a apucat-o pe fată de păr ca de un cearșaf și-i trage lovituri ritmice peste cap. Cerc instantaneu în jurul lor. Judecata maseurului: mama are dreptate. – Păi de ce? – Fata este o curvă (de fapt, n-are de unde să știe).

*

Mucosul de cinci ani, cu pantaloni scurți și cu pălărioară: bate într-o ușă – scuipă – și pune mâna la sex.

*

Bătrân orb, cerșetor cu djellaba și cu barbă albă: impozant, impasibil, antic, sofoclean, odeonesc, în vreme ce adolescentul care cerșește pentru el are pe față toată încărcătura expresivă pe care o asemenea situație o justifică: trăsăturile lui chinuite, mutra-i căzută, afișează suferința, mizeria, nedreptatea, fata-